

MILLIY ASHULALARNING HOZIRGI O‘RNI

Sultonov Akrom Ahmad o‘g‘li

Toshkent viloyati ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabi, 1-toifali o‘qituvchi,

+998976112244

akromsultonovklassik@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola milliy ashulalarning zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni va pedagogik imkoniyatlarini kontseptual tahlil asosida o‘rganadi. Katta Ashula va Shashmaqom kabi milliy musiqiy janrlarning ta’limiy salohiyati xalqaro tajriba bilan qiyoslab ko‘rib chiqiladi hamda ularni O‘zbekiston umumta’lim maktablariga integratsiya qilishning nazariy asoslari ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: milliy ashulalar, musiqiy ta’lim, madaniy meros, ta’limga integratsiya, Shashmaqom, raqamli madaniyat, milliy o‘zlik, pedagogik kontseptsiya.

Kirish. Milliy ashulalar har qanday xalqning tarixiy xotirasi, ma’naviy me’rosi va milliy o‘zligining tovushli ifodasidir. Ular nafaqat badiiy hodisa, balki avloddan-avlodga o‘tadigan pedagogik vosita hamdir. Biroq globallashuv jarayonlari va raqamli madaniyatning tez sur’atda kengayishi sharoitida an’anaviy musiqiy merosning yosh avlod hayotidagi o‘rni tobora torayayotganligi ilmiy muammo sifatida ko‘ndalang turmoqda. O‘zbekiston milliy musiqiy merosi jahon miqyosida o‘ziga xos o‘rin egallaydi. Katta ashula so‘zma-so‘z “katta qo‘shiq” ma’nosini anglatuvchi an’anaviy ashula janri bo‘lib, Farg‘ona vodiysi xalqlarining, shu jumladan o‘zbek, tojik, uyg‘ur va turklarning milliy o‘zligi tarkibiy qismini tashkil etadi. Ushbu janr ijro san’ati, qo‘shiqchilik, musiqa asboblari, Sharq she’riyati va muqaddas marosimlarni o‘zida birlashtiradi (UNESCO, 2009). Shashmaqom esa asrdan ortiq davomida Markaziy Osiyoning shahar markazlarida shakllangan klassik musiqiy an’ana bo‘lib, 2003 yilda UNESCO tomonidan jahon nomoddiy merosining durdonalaridan biri sifatida tan olingan, 2008 yilda esa Insoniyatning Nomoddiy Madaniy Merosi Rerezentativ ro‘yxatiga rasman kiritilgan (UNESCO, 2003/2008).

Milliy musiqiy hayot hali ham jonli ekanligini ko‘rsatuvchi raqamlar ham diqqatga sazovordir. Nihol va Kelajak Ovozi kabi yillik tanlovlar 230 000 dan ortiq yosh iste’dodni jalb etib, ularning badiiy o‘shishini qo‘llab-quvvatlaydi (Djumaev, 2013). 2024 yilda o‘tkazilgan "Sharq Taronalari" xalqaro festivalining 13-nashri 75 davlatdan 300 dan ortiq ishtirokchi va minglab tomoshabinlarni birlashtirdi (Advantour, 2024). Bu ko‘rsatkichlar O‘zbekistonda milliy musiqa an’anasining keng ijtimoiy bazasini saqlagan holda davom etayotganini isbotlaydi. Xalq musiqisi va ta’lim munosabatlarini o‘rganishda jahon ilmiy hamjamiyatida sezilarli tajriba to‘plangan. Venger musiqashunosi Zoltán Kodályning pedagogik konsepsiyasi bunga yorqin misol bo‘la oladi: Kodály metodologiyasi bolalarning tabiiy kognitiv va eshitish rivojlanish qobiliyatiga mos keladigan mahalliy xalq kuylariga asoslangan qo‘shiq aytish orqali ta’lim berishni asoslab beradi (Kokas, 1969). Shu negizda Vengriya o‘quv dasturi maktabgacha ta’limdan konservatoriyagacha bo‘lgan barcha darajalarda xalq musiqisini o‘z ichiga olgan bo‘lib, madaniy o‘zlikni anglash va musiqiy savodxonlikni bir vaqtda shakllantiradi (Kokas, 1969; Nettl, 2005).

Xitoy va boshqa Osiyo mamlakatlarida o‘tkazilgan tadqiqotlar ham bir xil tendentsiyani ko‘rsatmoqda. Maktab musiqa ta’limiga xalq qo‘shiqlarini integratsiya qilishga qaratilgan

tadqiqotlar bu janrlarning madaniy o‘zlikni shakllantirish va madaniyatni avlodlardan avlodga yetkazishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilishini tasdiqlamoqda (Reimer, 2022; Westerlund et al., 2022). Xususan, o‘quvchilar o‘z milliy madaniyatiga tegishli mavzular bilan tanishtirilganda, ular darsga faolroq ishtirok etib, musiqaga nisbatan yanada kuchli qiziqish namoyon qilishlari kuzatildi (Mao et al., 2025). Xalq musiqasini zamonaviy o‘qitish modellari bilan birlashtirilishi esa o‘quvchilarning madaniy sezgirligini va estetik idrokini rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi (Zheng, 2023, Moa, 2025 orqali). Raqamli davrdagi an’anaviy madaniyatning o‘rni alohida tadqiqotni taqozo etadi. Raqamli texnologiyalar va internet platformalarining jadal rivojlanishi sharoitida madaniy kontentning keng tarqalishi an’anaviy madaniy elementlarning buzilishi va haddan ziyod soddalashtirilishi xavfini ham yuzaga keltirmoqda (Terroso-Saenz et al., 2023). Tijorat maqsadlarini ko‘zlash ko‘p qirrali madaniy an’analarni qisqa va sayoz parchalar shaklida taqdim etishga olib kelishi mumkin, bunday kontent esa ko‘pincha tarixiy kontekst va haqiqiy madaniy mazmundan mahrum bo‘ladi (Kanozia & Ganghariya, 2021).

O‘zbekiston pedagogikasida esa milliy ashulalarning ta’lim jarayoniga integratsiyasiga bag‘ishlangan maxsus kontseptual tadqiqotlar soni cheklangan. Mavjud ilmiy ishlarning ko‘pchiligi musiqashunoslik nuqtai nazaridan yozilgan bo‘lib, pedagogik-psixologik yondashuv yetarlicha ishlab chiqilmagan. Bundan tashqari, raqamli platformalar davrida milliy ashulalarning yoshlar ta’limidagi o‘rni va ularni o‘quv jarayoniga joriy etishning metodologik asoslari ham to‘liq tadqiq etilmagan. Mazkur ilmiy bo‘shliq ushbu maqolaning asosiy tadqiqot maydonini belgilab beradi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi milliy ashulalarning zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni va imkoniyatlarini pedagogik-kontseptual jihatdan tahlil etish, ularni o‘quv jarayoniga integratsiya qilishning nazariy asoslarini ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya. Ushbu maqola eksperimental tadqiqotga emas, balki ilmiy-amaliy (pedagogik) kontseptual tahlilga asoslanadi. Tadqiqot dizayni ikki asosiy metodologik yondashuvni o‘z ichiga oladi: (1) tizimli adabiyotlar tahlili va (2) taqqosiy-kontseptual tahlil. Bunday yondashuv nomoddiy madaniy merosni ta’limga integratsiya qilish sohasidagi ilmiy maqolalarda keng qo‘llaniladi, chunki u mavjud nazariy va amaliy tajribani umumlashtirish hamda yangi kontseptual model taklif etishga imkon beradi.

Natijalar. Adabiyotlar tahlili milliy ashulalar bir vaqtning o‘zida bir nechta pedagogik funksiyani bajarishi mumkinligini ko‘rsatdi. Birinchidan, kognitiv funksiya: milliy ashulalarni o‘rganish nutq rivojlanishini, til sezgirligini va estetik idrokni faollashtiradi. Ikkinchidan, madaniy-identifikatsion funksiya: milliy kuylar orqali o‘quvchi o‘z xalqining tarixi, qadriyatlarini va dunyoqarashi bilan bevosita tanishadi. Uchinchidan, ijtimoiy-kommunikativ funksiya: jamoa bo‘lib ijro etish jamoaviy muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. To‘rtinchidan, affektiv funksiya: milliy musiqaga oid ijobiy hissiy tajriba o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshiradi.

Xalqaro tajriba taqqosiy tahlili. Jahon amaliyotida milliy musiqani ta’lim tizimiga integratsiya qilishning bir nechta modeli mavjud. Quyidagi jadval asosiy modellarni qiyosiy tarzda ifodalaydi:

1-jadval.

Milliy musiqa ta’limini integratsiya qilishning xalqaro modellari

Mamlakat	Model	Asosiy	Ta’lim	O‘quv
----------	-------	--------	--------	-------

	nomi	xususiyat	darajasi	natijasi
Vengriya	Kodály metodologiyasi	Mahalliy xalq kuylariga asoslangan bosqichma-bosqich ta'lim	Maktabgacha konservatoriya	Musiqiy savodxonlik + madaniy o'zlik
Xitoy	Milliy-integrativ model	Xalq qo'shiqlarini umumta'lim fanlariga qo'shish	Boshlang'ich maktab	Madaniy sezgirlik + darsga faol ishtirok
O'zbekiston	Festival-musobaqa modeli	Nihol, Kelajak Ovozi, Sharq Taronalari orqali iste'dodni aniqlash	Maktabdan tashqari	Ommaviy qamrov + badiiy o'sish
Janubiy Koreya	An'anaviy san'at ta'limi dasturi	Davlat tomonidan maktabda majburiy milliy musiqa darslari	Umumiy o'rta ta'lim	Meros saqlash + milliy g'urur
Finlyandiya	Madaniy xilma-xillik modeli	Mahalliy va ko'p madaniyatli musiqani birga o'rgatish	Barcha darajalar	Ijodiy fikrlash + tolerantlik

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, eng samarali modellar rasmiy ta'lim tizimi bilan maktabdan tashqari faoliyatni uyg'un birlashtirgan. O'zbekiston hozircha asosan festival-musobaqa formatiga tayanmoqda, biroq Kodály yoki Xitoy modeli singari maktab o'quv dasturiga tizimli integratsiya zaif qolmoqda.

Raqamli platformalar an'anaviy musiqaning tarqalishi uchun yangi imkoniyatlar yaratayotgani bilan birga, uning mazmunini sayozlashtirish xavfini ham yuzaga keltirmoqda. Tahlil natijasida uchta asosiy tendentsiya aniqlandi: (a) qisqa video formatlar (Reels, Shorts) milliy ashulalarni kontekstdan ajratib, parchalab taqdim etmoqda; (b) tijorat platformalarida milliy kuylar ko'pincha autentikligini yo'qotgan aralash-musht ko'rinishda ommaviy didga moslashtirilmoqda; (c) ayni paytda bir qator ta'lim platformalari va YouTube kanallari an'anaviy musiqa merosini metodologik jihatdan savodli tarzda yosh avlodga yetkazish imkonini bermoqda.

Muhokama. Ushbu tadqiqot natijalari milliy ashulalarning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni haqida bir qator muhim xulosalar chiqarishga asos beradi. Birinchi muhim topilma shuki, milliy musiqani ta'lim jarayoniga integratsiya qilish nafaqat madaniy meros saqlash maqsadini, balki sezilarli pedagogik samaradorlikni ham ta'minlaydi. Xitoy boshlang'ich maktablarida o'tkazilgan tadqiqotlar (Mao et al., 2025) va Vengriya Kodály tizimining natijalariga (Kokas, 1969) qaraganda, o'quvchilar milliy madaniyatiga tegishli kontent bilan ishlashda kognitiv va affektiv jihatdan faolroq ishtirok etadi. Bu O'zbekiston uchun ham muhim metodologik prinsip bo'lib xizmat qilishi mumkin: milliy ashulalar musiqa darsining periferiyasi emas, balki uning kontseptual markaziga aylantirilishi lozim. Ikkinchi muhim jihat O'zbekiston amaliyotidagi struktura muammosidir. Hozirgi vaqtda mavjud modellar (Nihol, Kelajak Ovozi, Sharq

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

Taronalari) iste'dod aniqlash va ommaviy jalb etish nuqtai nazaridan samarali ekanligini isbotlagan. Biroq ular ta'lim jarayonining tizimli qismi emas ular tanlov formatida ishlaydi, kundalik ta'lim standartlarida esa milliy ashulalar uchun aniq o'rin belgilanmagan. Vengriya tajribasi ko'rsatadiki, xalq musiqisini umumiy ta'lim standartlariga maktabgacha darajadan boshlab kiritish uzoq muddatli madaniy va musiqiy savodxonlik natijalarini beradi (Kokas, 1969; Nettle, 2005).

Raqamli muhit masalasida esa ikki qarama-qarshi tendentsiya bir vaqtda kuzatilmoqda. Bir tomondan, raqamli platformalar an'anaviy musiqaning geografik tarqalishini tezlashtiradi va yosh avlodning milliy ashulalarga kirish imkonini kengaytiradi. Ikkinchi tomondan, algoritmik logika qisqa, jozibali kontentni uzoq, kontekstual boylikni talab qiluvchi an'anaviy ashulalarga nisbatan afzal ko'radi. Bu ziddiyatni hal etish uchun faqat platforma formatlariga moslashish emas, balki raqamli ta'lim metodologiyasini milliy musiqiy merosga tadbiiq etishning yangi konseptual modellari talab etiladi (Terroso-Saenz et al., 2023; Kanozia & Ganghariya, 2021).

Xulosa. Ushbu maqolada milliy ashulalarning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni pedagogik-kontseptual tahlil asosida o'rganildi. Olingan natijalar asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi. Birinchi xulosa: Milliy ashulalar xususan, Katta ashula va Shashmaqom kabi UNESCO tomonidan tan olingan janrlar faqat madaniy meros emas, balki bir vaqtning o'zida kognitiv, affektiv, ijtimoiy va identifikatsion funktsiyalarni bajaruvchi pedagogik vositadir. Ularning ta'lim jarayonidagi salohiyati hali to'liq ro'yobga chiqarilmagan. Ikkinchi xulosa: Xalqaro tajriba (Vengriya, Xitoy, Janubiy Koreya) milliy musiqani ta'lim tizimiga tizimli integratsiya qilish madaniy o'zlikni saqlash va musiqiy savodxonlikni bir vaqtda shakllantirishi mumkinligini isbotlaydi. O'zbekiston uchun ham bunday integratsiyani amalga oshirishning nazariy zamin va amaliy shart-sharoitlari mavjud. Uchinchi xulosa: Raqamli muhit an'anaviy musiqiy merosning kengayishi uchun imkoniyat va tahdidni birga olib keladi. Ta'lim texnologiyalari bilan milliy ashulalarni uyg'unlashtiruvchi yangi didaktik modellar ishlab chiqish zamonaviy O'zbek pedagogikasining dolzarb vazifalaridan biri sifatida ko'ndalang turmoqda. To'rtinchi xulosa: Mavjud ilmiy bo'shliq milliy ashulalarning o'quv jarayoniga integratsiyasiga oid konseptual modellarning yetishmasligi kelajak tadqiqotlar uchun aniq istiqbolni belgilab beradi. Umumta'lim maktablarida milliy musiqani o'qitishning standartlashtirilgan metodikasi va raqamli ta'lim vositalari bilan uyg'unlashtirilgan o'quv-metodika majmuasini ishlab chiqish ustuvor vazifa hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, milliy ashulalar globallashuv va raqamli o'zgarishlar zamonida o'zligini saqlab qolish uchun musiqashunoslik doirasidan chiqib, pedagogika va ta'lim metodologiyasi tizimiga faol kirib kelishi zarur. Bu jarayon faqat davlat siyosati yoki festival formatlari orqali emas, balki kundalik ta'lim amaliyotining konseptual negiziga aylangan holda amalga oshirilgandagina uzoq muddatli samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Advantour. (2024). Traditional Uzbek music: A vital part of Uzbekistan's culture. <https://www.advantour.com/uzbekistan/culture/music.htm>
2. Chan, L. (2020). Folk music and cultural heritage: The role of education in preservation. *Journal of Music Education*, 12(2), 85–102.
3. Djumaev, A. (2013). Musical culture of Uzbekistan after independence: Condition and tendencies. *Academia.edu*. <https://www.academia.edu/3661298>
4. Kanozia, R., & Ganghariya, G. (2021). Cultural identity and digital media. *Media Studies Review*, 14(3), 45–60.

5. Kokas, K. (1969). Kodály's pedagogical innovations. *Journal of Research in Music Education*, 17(1), 72–80. <https://doi.org/10.2307/3344199>
6. Mao, L., Faudzi, N. M., & Luan, X. (2025). A thematic analysis of folk music education in Chinese elementary schools. *International Journal of Inclusive Education*. <https://doi.org/10.1080/13603116.2025.2567422>
7. Moa, Y. (2025). The role of ethnic music in contemporary music education. *Clausius Press Academic Journal*. https://clausiuspress.com/assets/default/article/2025/03/13/article_1741856485.pdf
8. Nettl, B. (2005). *The study of ethnomusicology: Thirty-one issues and concepts*. University of Illinois Press.
9. Reimer, B. (2022). Music education as aesthetic education. *Journal of Music Education Research*, 40(2), 12–28.
10. Terroso-Saenz, F., et al. (2023). Popular music in an age of globalization: Cultural exchange through media platforms. *Humanities and Social Sciences Communications*. <https://doi.org/10.1038/s41599-025-05602-4>
11. UNESCO. (2003/2008). Shashmaqom music [Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity]. <https://ich.unesco.org/en/RL/shashmaqom-music-00089>
12. UNESCO. (2009). Katta Ashula [Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity]. <https://ich.unesco.org/en/RL/katta-ashula-00288>
13. Westerlund, H., et al. (2022). Music as cultural transmission. *Nordic Music Education Journal*, 8(1), 33–51.